

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

NUTARIMAS

Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 562 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“ 1 punkto nuostatos „taikydami koeficientą 10“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai

Vilnius, 1996 m. birželio 26 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Egidijaus Jarašiūno, Kęstučio Lapinsko, Zigmo Levickio, Augustino Normanto, Vlado Pavilionio, Jono Prapiesčio, Prano Vytauto Rasimavičiaus, Teodoros Staugaitienės ir Juozo Žilio,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

dalyvaujant pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės atstovams Seimo nariui Gediminui Vagnoriui ir doc. dr. Stasiui Vėlyviui, suinteresuoto asmens – Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovams Finansų ministerijos Finansų institucijų skyriaus viršininkei Linai Gasiūnaitei ir Teisingumo ministerijos Įstatymų departamento direktoriaus pavaduotojui Algirdui Cicėnui,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnio pirmąja dalimi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pirmąja dalimi, viešame Teismo posėdyje 1996 m. gegužės 30 d. išnagrino bylą Nr. 6/95 pagal pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 562 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“ 1 punkto nuostata „taikydami koeficientą 10“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio pirmajai ir trečiajai dalims.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Vyriausybė 1993 m. liepos 23 d. priėmė nutarimą Nr. 562 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“ (Žin., 1993, Nr. 32-756, Nr. 65-1236; 1994, Nr. 76-1438; 1995, Nr. 3-41; toliau nutarime – ginčijamas Vyriausybės nutarimas), kurio 1 punkte nustatyta, kad valstybiniai bankai ir

Valstybinė draudimo įstaiga indeksuoja, taikydami koeficientą 10, Lietuvos Respublikos piliečių ir asmenų, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, taip pat užsienyje gyvenančių iš Lietuvos išstremtų reabilituotų asmenų santaupas.

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui ir teismo nagrinėjimo metu pareiškėjo atstovai savo prašymą grindė šiais argumentais.

1. Ginčijamu Vyriausybės nutarimu nustatyta, jog Lietuvos gyventojų santaupos ir draudimo įmokos, sukauptos iki 1991 m. vasario 26 d., indeksuojamos taikant koeficientą 10, o tai reiškia, kad gyventojų indėliai pradine (realia) verte iš esmės yra konfiskuojami, t. y. privati nuosavybė, sukaupta indėlių pavidalu, yra beveik neatlygintinai paimama.

2. Sovietinės okupacijos metais taupomosiose kasose ir valstybės draudimo įstaigose Lietuvos gyventojų indėlių buvo sukaupta daugiau kaip 7 milijardai rublių. Šiomis gyventojų santaupomis taupomosios kasos nedisponavo, jos tik priimdavo indėlius ir tvarkydavo jų apskaitą. Sovietinė valdžia gyventojų indėlius centralizuotai imdavo iš taupomųjų kasų kaip biudžeto įplaukas ir per biudžetą naudodavo įvairioms valstybės reikmėms.

Pareiškėjo atstovai pažymėjo, kad nusavintos lėšos neprapuolė – jos centralizuoto finansavimo būdu buvo investuotos į įvairias ūkio šakas, todėl Lietuvoje buvo sukurta apie trečdalis valstybės turto, iš esmės priklausančio ne valstybei, t. y. ne bendrai visiems gyventojams, o konkreitiems asmenims – indėlininkams, nes jų lėšos, indėlių forma sukauptos taupomosiose kasose, buvo sudaiktintos iš jų sukurtame valstybės turte.

3. Pareiškėjo atstovai teigė, kad gyventojų indėlių infliacija nesunaikino, nes indėlių kaip kredito išteklių nei 1990 m., nei vėliau iš tikrųjų nebuvo, juos sovietinė valdžia pavertė valstybinių įmonių ir organizacijų turtu. Kadangi gyventojų indėlių 1991 m. Taupomajame banke iš tikrųjų nebuvo – juos panaudojo sovietinė valdžia, tai dabar juos galima kompensuoti parduodant atitinkamą valstybės turto dalį, indeksuojant indėlius infliacijos koeficientu, ir tokiu būdu būtų atstatyta pradinė indėlių vertė.

Remdamiesi Lietuvos statistikos departamento duomenimis, pareiškėjo atstovai nurodė, jog nuo 1991 m. kovo 1 d. iki 1993 m. liepos 1 d. infliacijos koeficientas buvo 113,46 procento, ir padarė išvadą, kad ginčijamo Vyriausybės nutarimo 1 punkte nurodytos gyventojų santaupos indėlių ir draudimo įmokų pavidalu turėjo būti indeksuojamos „taikant koeficientą 113,46, o ne koeficientą 10“.

4. Pareiškėjo atstovai nurodė, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 109 ir 1091 straipsnius gyventojų indėliai ir kitos jiems prilygintos lėšos, laikomos bankuose ar kitose kredito įstaigose, jiems priklauso privačios nuosavybės teise. Be to, to paties kodekso 471 straipsnio penktojoje dalyje nustatyta, kad „valstybė garantuoja fizinių asmenų lėšų, laikomų valstybinių ar valstybinių-akcinių ir kitų valstybinių kredito įstaigų sąskaitose, saugumą ir išmokėjimą pagal pirmą

asmens pareikalavimą“.

Seimo ir Vyriausybės nutarimuose valstybės turtu taip pat garantuojama, kad gyventojų indėliai nebus prarasti.

5. Pareiškėjo atstovai, remdamiesi Konstitucijos 23 straipsnio nuostatomis, jog „nuosavybė neliečiama“ ir „nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“, nurodė, kad ginčijamu Vyriausybės nutarimu šios nuostatos pažeistos, nes: 1) negražinant gyventojams santaupų, pažeidžiamas konstitucinis nuosavybės neliečiamumo principas; 2) santaupos paimamos, nors nėra Civilinio kodekso 471 straipsnyje nurodytų pagrindų; 3) ginčijamame Vyriausybės nutarime nenurodoma, kokiems visuomenės poreikiams gyventojų santaupos paimamos; 4) pažeidžiama nuostata „teisingai atlyginti už paimamą nuosavybę“, nes 90 procentų gyventojų santaupų paimama neatlygintinai.

6. Pareiškėjo atstovų teigimu, „Vyriausybė turėjo (ir tebeturi) galimybes atstatyti gyventojų indėlius išlikusiu valstybės turtu ir privalėjo indeksuoti gyventojų santaupas pagal koeficientus“, kurie atitinka oficialiai skelbiamus infliacijos indeksus. Pareiškėjo atstovai nurodė, kad, Statistikos departamento duomenimis, 1994 m. sausio 1 d. buvo likę neprivatizuoto turto už 1,83 milijardo litų, o šį turtą indeksavus ginčijamame Vyriausybės nutarime nustatytu koeficientu 10, jo vertė būtų 18,3 milijardo litų. Indėliams realia verte indeksuoti reikia maždaug 8 milijardų litų.

Pareiškėjo atstovų manymu, neprivatizuoto įmonių turto liko už 10,5 milijardo litų, t. y. kur kas daugiau negu reikia indėliams kompensuoti realia verte. Be to, jie pažymėjo, kad ginčijamame Vyriausybės nutarime nustatyti indeksavimo koeficientai yra kelis kartus mažesni negu turėtų būti pagal tikrąjį kainų indeksą, todėl likusį neprivatizuotą valstybės turtą indeksavus teisingai, t. y. pagal Statistikos departamento oficialiai paskelbtus indeksus, valstybės turto būtų daug daugiau negu reikia gyventojų nuvertėjusiems indėliams kompensuoti realia verte.

II

Suinteresuoto asmens – Vyriausybės atstovai rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui ir teismo nagrinėjimo metu pateikė šiuos kontrargumentus.

1. Ginčijamas Vyriausybės nutarimas indeksuoti iki 1991 m. vasario 26 d. valstybiniuose bankuose gyventojų sukauptus indėlius, taip pat draudimo išmokas Valstybinėje draudimo įstaigoje taikant koeficientą 10 priimtas atsižvelgus į realias finansines galimybes sukaupti reikiamų lėšų kompensacijoms išmokėti grynais pinigais, bet ne valstybės turtu. Lietuvos taupomojo banko, Lietuvos žemės ūkio banko, Valstybinio komercinio banko ir Valstybinės draudimo įstaigos apskaičiavimais nustatyta, kad bendra gyventojų indėlių ir draudimo įmokų suma taikant koeficientą 10 yra 539,8 milijono litų ir ji turi būti išmokėta per 11 metų.

Seimas 1993 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 1-338 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“

(Žin., 1993, Nr. 71-1329) pritarė ginčijamame Vyriausybės nutarime nustatytam indeksavimo koeficientui 10 ir pripažino, kad indėliai, už juos priskaičiuotos palūkanos bei nustatyta tvarka skaičiuojamos kompensacijos už indėlius yra Lietuvos Respublikos valstybės vidaus skola gyventojams. Be to, šiame nutarime Vyriausybei pasiūlyta įsteigti Santaupų atstatymo ir kompensavimo fondą, kuriame būtų kaupiamos lėšos nustatytioms kompensacijoms išmokėti.

2. Vyriausybė 1994 m. sausio 21 d. nutarimu Nr. 34 „Dėl gyventojų santaupų atstatymo ir kompensacijų mokėjimo 1994 metais“ (Žin., 1994, Nr. 7-115) įkūrė Santaupų atstatymo ir kompensavimo fondą, kurio nuostatus Seimas patvirtino 1994 m. balandžio 26 d. nutarimu „Dėl Santaupų atkūrimo ir kompensavimo fondo nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 1994, Nr. 33-589). Vykdamas minėtus nutarimus, iš šio fondo iki 1995 m. liepos 17 d. kompensacijoms mokėti buvo pervesta 35, 78 milijono litų, o 1993–1994 m. kompensacijoms mokėti buvo skirta 163,5 milijono litų.

3. Suinteresuoto asmens atstovai neigė pareiškėjo atstovų teiginį, kad iš nusavintų gyventojų santaupų sukurta apie trečdalis viso bendro Lietuvos valstybės turto. Jų nuomone, toks teiginys nepagrįstas jokiais objektyviais apskaičiavimais, nes to negalima padaryti. Kaip žinoma, gyventojų santaupos kaip biudžeto pajamos centralizuotai buvo naudojamos įvairiems projektams buvusiose Sovietų Sąjungos respublikose finansuoti. Todėl neįmanoma nustatyti, kokie objektai ir kuriose buvusios Sovietų Sąjungos respublikose buvo pastatyti už nusavintus Lietuvos gyventojų indėlius, sukauptus taupomosiose kasose.

4. Suinteresuoto asmens atstovai nurodė, kad Vyriausybė 1995 m. balandžio 19 d. nutarimu Nr. 554 „Dėl Lietuvos valstybės vidaus skolos ir valstybės akcinio kapitalo dalies Lietuvos taupomajame banke“ (Žin., 1995, Nr. 34-843) pavedė Finansų ministerijai pasirašyti su Taupomuoju banku sutartį dėl Lietuvos valstybės vidaus skolos, susidariusios dėl buvusios TSRS centrinio taupomojo banko nusavintų indėlių bei už šiuos indėlius apskaičiuotų ir į indėlių sąskaitas įskaitytų palūkanų grąžinimo. Vyriausybės ir Taupomojo banko sutartis pasirašyta 1995 m. gegužės 15 d.

Suinteresuoto asmens atstovų nuomone, reikėtų kompensuoti ne tik indėlininkų, bet ir visų ūkio subjektų indėlių, kaip ir kito turto, nuvertėjimą dėl infliacijos. Iki 1991 m. sausio 26 d. Taupomajame banke sukauptas lėšas (apie 7,1 milijardo rublių) buvusi Sovietų Sąjunga faktiškai nusavino ir iki šiol negrąžino Lietuvai. Sutartis dėl nusavintų gyventojų santaupų grąžinimo su Rusijos Federacija iki šiol nepasirašyta.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

1.1. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. priėmė įstatymą „Dėl

Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. Šio įstatymo 2 straipsniu ji patvirtino „Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą“, o 3 straipsniu nustatė, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui. Taigi atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę teisės sistemoje kurį laiką veikė iki tol galioję įstatymai, tarp jų ir reguliavę gyventojų indėlių taupomosiose kasose teisinį statusą.

Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnyje nustatyta, jog „vykdomąją valdžią Lietuvos Respublikoje įgyvendina Vyriausybė“, o 100 straipsnyje numatyta, kad Vyriausybės sudėtį, kompetenciją ir veiklos principus nustato Vyriausybės įstatymas. Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymą (Žin., 1990, Nr. 11-330; toliau nutarime – Vyriausybės įstatymas). Šio įstatymo 2 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad Vyriausybė rūpinasi „Respublikos nuosavybės išsaugojimu ir jos gausinimu, garantuoja visiems nuosavybės subjektams ūkinės veiklos laisvę, nuosavybės formų įvairovę ir jų lygiateisiškumą“, o 15 straipsnio 5 punkte – kad „Vyriausybė pagal savo kompetenciją priima sprendimus valstybės politikai pinigų cirkuliacijos ir kredito srityse įgyvendinti“.

1.2. Sovietinės okupacijos metais gyventojų santaupos indėlių pavidalu buvo kaupiamos TSRS valstybinėse darbo taupomosiose kasose (toliau nutarime – taupomosios kasos). Taupomosios kasos sudarė vieningą centralizuotą sąjunginę kredito įstaigų sistemos dalį, kuri buvo pavaldi TSRS valstybiniam bankui. Taupomųjų kasų veiklą reguliavo TSRS įstatymai, poįstatyminiai norminiai teisės aktai, TSRS valstybinio banko įsakymai ir instrukcijos, taupomųjų kasų įstatai.

Santykiai, kurie susidarydavo tarp taupomųjų kasų ir gyventojų dėl laikomų indėlių ir jų panaudojimo tvarkos, buvo reguliuojami TSRS Ministrų Tarybos 1977 m. liepos 11 d. nutarimu Nr. 623 patvirtintų „TSRS valstybinių darbo taupomųjų kasų įstatų“ (toliau nutarime – Įstatai). Įstatuose buvo nurodyta, kad vienas iš pagrindinių taupomųjų kasų tikslų – sudaryti gyventojams galimybę saugoti ir kaupti santaupas taupomosiose kasose, naudoti santaupas ūkio interesais. Lietuvos gyventojų santaupos, sukauptos taupomosiose kasose ir kitose kredito įstaigose, centralizuotai būdavo perduodamos Sovietų Sąjungos biudžetui.

Įstatų 5 punkte buvo nustatyta, kad santaupų ir kitokių vertybių, patikėtų taupomosioms kasoms, saugumas, slaptumas ir išmokėjimas pirmu indėlininko pareikalavimu garantuojamas valstybės. Minėtų Įstatų 18 punkte buvo numatyta, kad indėlininkas turi teisę disponuoti indėliu.

2. Atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, Sovietų Sąjunga ėmėsi prieš Lietuvą karinių, politinių ir ekonominių priemonių. Tarp jų buvo panaudota ir tokia ekonominio bei finansinio spaudimo priemonė kaip Lietuvos gyventojų santaupų, sukauptų taupomosiose kasose, faktinis nusavinimas.

Susidarius tokiai situacijai, Vyriausybė 1990 m. balandžio 28 d. priėmė nutarimą Nr. 133

„Dėl priemonių Lietuvos ūkio veiklai ir gyventojų aprūpinimui ekonominės blokados sąlygomis stabilizuoti“ ir nutarimą Nr. 134 „Dėl antiblokadinių priemonių reguliuojant pinigų cirkuliaciją ir tvarkant atsiskaitymus“. Juose numatytomis ekonominėmis priemonėmis buvo siekiama užtikrinti tautos ūkio funkcionavimą. Nutarimo Nr. 134 1 punkte Lietuvos Respublikos bankai, miestų ir rajonų savivaldos organai buvo įpareigoti visokeriopai skatinti gyventojų pajamų telkimą į indėlius Lietuvos taupomojo banko, taip pat kitų bankų įstaigose. Buvo nustatyta, jog Lietuvos Respublika savo turtu valstybės gyventojams garantuoja, kad jų indėliai nebus prarasti. Tai atitiko Civilinio kodekso 471 straipsnio normą, kad „valstybė garantuoja indėlių slaptumą, jų saugumą ir išmokėjimą pirmu indėlininko pareikalavimu“. Ši norma galioja ir dabar.

Vyriausybės garantavimas, kad gyventojų „indėliai nebus prarasti“, lietė ne tik tuos indėlius, kurie Taupomajam bankui ar kitoms bankų įstaigoms jų buvo perduodami jau priėmus 1990 m. balandžio 28 d. nutarimą Nr. 134, bet ir tuos, kurie į taupomasias kasas buvo įnešti dar okupacijos metais ir kurių gyventojai negalėjo atsiimti, nes sovietinė valdžia juos faktiškai nusavino. Tokį įsipareigojimą patvirtina ir Vyriausybės 1991 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. 106 „Dėl gyventojų indėlių ir valstybinio draudimo įmokų apsaugojimo nuo nuvertėjimo, susijusio su vienkartinio kainų padidėjimu“. Šio nutarimo 1 punkte buvo nustatyta: „Kompensuoti Lietuvos Respublikos gyventojams 50 procentų indėlių vertės, neviršijant 5000 rublių vienam asmeniui, o buvusiems politiniams kaliniams ir tremtiniams – iki 7000 rublių.“ Taip pat ir tokiomis pat sumomis buvo kompensuojamas gyvybės ir pensijų draudimu sutaupytų įmokų nuvertėjimas. Indėlių ir gyvybės bei pensijų draudimo įmokų nuvertėjimas buvo kompensuojamas pagal 1991 m. vasario 26 d. būklę skiriant atitinkamą kompensaciją privatizuojamam valstybės turtui įsigyti.

Tai, kad gyventojų indėliai, sukaupti iki 1991 m. vasario 26 d. ir po šios datos, nebus prarasti ir palankiomis sąlygomis bus keičiami į nacionalinę valiutą, Vyriausybė patvirtino ir 1992 m. sausio 31 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl gyventojų skatinimo parduoti valstybei gyvulininkystės produktus žiemos ir pavasario mėnesiais“. Šio nutarimo pirmosios dalies 2 punkte buvo nustatyta, kad pervestoms į atskiras indėlių arba į atskiras ūkininkų atsiskaitomasias sąskaitas lėšoms bus taikomas palankus keitimo į nacionalinę valiutą kursas (pagal kainų didėjimo indeksą šias lėšas prilyginant inventorizuotiems 1991 m. vasario 26 d. indėliams santykiu 1 : 5).

Pažymėtina, kad anksčiau minėtuose Vyriausybės nutarimuose jos įsipareigojimas gyventojams yra išreikštas bendromis formuluotėmis („indėliai nebus prarasti“, „indėliai nebus prarasti ir palankiomis sąlygomis bus keičiami į nacionalinę valiutą“ ir pan.), bet nenurodyta, kokiais konkrečiais kriterijais remiantis, koku dydžiu, kokia tvarka ir per kiek laiko bus kompensuoti gyventojų indėliai, sukaupti taupomajame banke ar kitose kredito įstaigose.

Aukščiausioji Taryba 1991 m. lapkričio 5 d. priėmė „Lietuvos Respublikos pinigų išleidimo įstatymą“, kurio 3 straipsnio trečiojoje dalyje buvo nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos

Vyriausybė iki talonų išėmimo iš apyvartos pabaigos nustato gyventojų nuvertėjusių santaupų, turėtų iki 1991 m. vasario 26 d. ir laikomų Lietuvos taupomajame banke, kompensavimo dydį ir tvarką“. Taigi šiuo įstatymu dar kartą buvo patvirtinta Vyriausybės teisė nustatyti nuvertėjusių indėlių dydį ir mokėjimo tvarką (Žin., 1991, Nr. 33-896; 1993, Nr. 12-297, Nr. 27-622).

Iš to, kas išdėstyta, ir remiantis Lietuvos Respublikos Laikiniu Pagrindiniu Įstatymu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymu (1990 m.), Lietuvos Respublikos pinigų išleidimo įstatymu ir kitais teisės aktais darytina išvada, kad Vyriausybei buvo suteikta teisė nustatyti nuvertėjusių indėlių kompensavimo dydį ir mokėjimo tvarką.

3.1. 1992 m. spalio 25 d. referendume buvo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucijos 128 straipsnyje nustatyta, kad sprendimus dėl valstybinės paskolos ir valstybės kitų esminių turtinių įsipareigojimų priima Seimas Vyriausybės siūlymu.

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje nustatyta, kad „įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“.

Tai reiškia, kad iki Konstitucijos priėmimo išleisti Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės teisės aktai, kuriais buvo įsipareigota Lietuvos gyventojų indėlius kompensuoti, valdžios ir valdymo institucijoms yra privalomi ir Konstitucijai įsigaliojus.

Šių įsipareigojimų tęstinumą patvirtina ir vėliau Seimo bei Vyriausybės priimti teisės aktai.

Seimas 1993 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1-338 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“ 2 punkte pripažino, kad „iki 1991 m. sausio 1 d. sukaupti gyventojų indėliai, už indėlius priskaičiuotos palūkanos ir šio nutarimo 1 punkte nustatyta tvarka už gyventojų santaupas ir draudimo įmokas skaičiuojamos kompensacijos yra Lietuvos Respublikos valstybės vidaus skola gyventojams“. Šiuo nutarimu Seimas, vykdydamas Konstitucijos 128 straipsnio nuostatą, įgyvendino jam suteiktą teisę ir pripažino, kad kompensacija už gyventojų santaupas ir draudimo įmokas yra Lietuvos Respublikos valstybės vidaus skola gyventojams (Žin., 1993, Nr. 71-1329).

Tame pačiame nutarime buvo nustatyta, kad įvertindamas valstybės finansines galimybes Seimas nutarė gyventojų santaupas 1994 m. kompensuoti pagal tuo metu galiojusius Vyriausybės nutarimus (1993 m. liepos 23 d. Nr. 562 ir 1993 m. lapkričio 12 d. Nr. 834).

Vyriausybė, vadovaudamasi Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. lapkričio 5 d. priimtu „Lietuvos Respublikos pinigų išleidimo įstatymu“ ir vykdydama Lito komiteto 1993 m. birželio 14 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinių pinigų įvedimo ir laikinų pinigų – talonų išėmimo iš apyvartos“, 1993 m. liepos 23 d. priėmė nutarimą Nr. 562 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“. Minėto nutarimo preambulėje nurodyta, jog Vyriausybė atsižvelgia į sunkią Lietuvos

Respublikos ekonominę bei finansinę būklę, todėl 1 punkte nustatyta, kad valstybiniai bankai ir Valstybinė draudimo įstaiga indeksuoja, taikydami koeficientą 10, Lietuvos Respublikos gyventojų ir asmenų, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, taip pat užsienyje gyvenančių iš Lietuvos išstremtų reabilituotų asmenų santaupas.

Ginčijamo Vyriausybės nutarimo 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 ir 1.5 punktuose buvo nustatyta gyventojų sukauptų indėlių kompensavimo tvarka. Šiuose punktuose nustatytos datos, į kurias atsižvelgiant apskaičiuojami naujai įnešti indėliai arba anksčiau įneštų indėlių likučiai, kurie kompensuoti.

Šio nutarimo 2 punkte buvo nustatyta, kad gyventojų indėliai, sukaupti valstybiniuose bankuose iki 1992 m. birželio 1 d., Vyriausybės 1992 m. sausio 31 d. nutarime Nr. 67 „Dėl gyventojų skatinimo parduoti valstybei gyvulininkystės produktus žiemos ir pavasario mėnesiais“ numatyta tvarka indeksuojami taikant koeficientą 2, jeigu iki 1993 m. birželio 24 d. šių indėlių likučiai nepasikeitė. Be to, nurodyta, kad taikant koeficientą 2 indeksuojamos lėšos, gautos už iki 1992 m. birželio 1 d. parduotus gyvulininkystės produktus, kurios pavėluotai įskaitytos į gyventojų sąskaitas (Žin., 1992, Nr. 10-270; 1993, Nr. 65-1236).

Taigi Seimas faktiškai sutiko su tuo, kad Vyriausybė savo nutarimais įvairiais laiko tarpais nustatė nevienodą indėlių kompensavimo dydį.

3.2. Vyriausybė, vykdydama Seimo 1993 m. gruodžio 15 d. nutarimą „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“, 1994 m. sausio 21 d. priėmė nutarimą Nr. 34 „Dėl gyventojų santaupų atstatymo ir kompensacijų mokėjimo 1994 metais“. Šio nutarimo 1 punkte buvo numatyta sudaryti specialų Santaupų atstatymo ir kompensavimo fondą. Be to, minėto nutarimo 3 punkte pripažinta, kad Lietuvos Respublikos valstybės vidaus skolą Lietuvos taupomajam bankui sudaro gyventojų indėliai, sukaupti banke iki 1991 m. sausio 1 d. ir tuo pačiu laiku nusavinti buvusios Sovietų Sąjungos, o 3.3 punkte pakartota 1993 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 562 nuostata, kad kompensacijos gyventojams už sukauptus indėlius ir draudimo įmokas skaičiuojamos taikant indeksavimo koeficientą 10.

Seimas 1994 m. balandžio 26 d. nutarimu „Dėl Santaupų atkūrimo ir kompensavimo fondo nuostatų patvirtinimo“ patvirtino Santaupų atkūrimo ir kompensavimo fondo nuostatus, kuriais vadovaujantis kaupiamos lėšos gyventojų indėliams kompensuoti. Minėto nutarimo 2 dalyje nurodyta, kad vienas iš Santaupų atkūrimo ir kompensavimo fondo sudarymo šaltinių yra kompensacijos už nusavintus buvusios TSRS centrinio taupomojo banko indėlius, gautos pasirašius atitinkamą sutartį su Rusijos Federacija. Be to, Vyriausybė ir Lietuvos taupomasis bankas 1995 m. gegužės 15 d. pasirašė sutartį, kuria Vyriausybė įsipareigojo įsiskolinimus bankui už grąžinamas gyventojams skolas padengti per 10 metų.

Taigi ir priėmus Konstituciją valstybė neatsisakė priimtų pirminių įsipareigojimų kompensuoti gyventojams indėlius, tačiau nebuvo nustatyta teisiškai pagrįsta indėlių gynimo

apimtis.

4. Pareiškėjo atstovai, remdamiesi Konstitucijos 23 straipsnio pirmosios dalies nuostata „nuosavybė neliečiama“ ir trečiosios dalies nuostata „nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“, teigė, kad ginčijamu Vyriausybės nutarimu pažeidžiamos indėlininkų nuosavybės teisės.

Civilinio kodekso 1091 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad privačios nuosavybės teisės objektais gali būti bet koks turtas, neribojant kiekio, jeigu šiame kodekse ar kituose įstatymuose neuždrausta tą turtą turėti privačios nuosavybės teise.

Pagal teisės doktriną reikalavimo teisė yra turto rūšis. Todėl reikalavimo teisė, kaip ir bet koks kitas turtas, yra privačios nuosavybės teisės objektas. Taigi indėlininko nuosavybės teisės objektas yra reikalavimo teisė, o daiktinės nuosavybės teisės objektas yra individualizuotas turtas. Savininko nuosavybės teisės yra ginamos vienodai nepriklausomai nuo nuosavybės teisės objekto, jeigu įstatymas nenustato išimčių. Iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad savininko subjektinės reikalavimo teisės, kaip ir daiktinės teisės, turi būti ginamos vadovaujantis nuosavybės teisės gynimo principais.

Pareiškėjo atstovai teisės aktuose vartojamas nuostatas „valstybė garantuoja, kad gyventojų indėliai nebus prarasti“, „valstybė garantuoja indėlių saugumą“ aiškino kaip valstybės įsipareigojimą išsaugoti indėlių vertę.

Teisės aktuose vartojama sąvoka „indėlių saugumas“ yra juridinė sąvoka, kuri aiškinama kaip patikimas indėlių saugojimas kredito įstaigose, atsakančiose už indėlių nominalios vertės išsaugojimą ir garantuojančiose jų išmokėjimą su įstatymo arba šalių susitarimu nustatytais procentais pirmu indėlininko pareikalavimu.

„Indėlių vertės išsaugojimas“ aiškinamas kaip ekonominė kategorija. Indėlių nuvertėjimą paprastai sukelia objektyvūs ekonominiai procesai (taip pat ir infliacija), kurie nepriklauso nuo kredito įstaigos, turinčios gyventojų indėlius, valios.

Taigi sąvokos „indėlių saugumas“ ir „indėlių vertės išsaugojimas“ pagal savo turinio juridinę ir ekonominę prasmę negali būti tapatinamos.

Indėliai tam tikra dalimi gali būti apsaugomi nuo nuvertėjimo mokant už juos palūkanas, sukuriant privačių bankų individualias arba bendras draudimo sistemas ir pan. Tačiau ir sukūrus indėlių draudimo sistemą, turinčią apsaugoti indėlius, paprastai garantuojamas nominalios sumos išmokėjimas, bet ne dėl infliacijos patirtų nuostolių atlyginimas.

Pareiškėjo atstovai gyventojų indėlių nepakankamą kompensavimą prilygino indėlių paėmimui (konfiskavimui), numatytam Civilinio kodekso 471 straipsnio ketvirtojoje dalyje. Tačiau toks aiškinimas reiškia dviejų pagal savo teisinę prigimtį skirtingų sąvokų tapatinimą. Civilinio kodekso 471 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodomi teisiniai pagrindai, kuriems esant iš indėlių

galima išieškoti arba indėlius galima konfiskuoti, t. y. nurodoma, kada gali būti daromos išimtys iš indėlių saugumo principo, garantuojamo valstybės. Tuo tarpu indėlių nuvertėjimas dėl infliacijos yra ekonominis reiškinys.

5. Iš išdėstytų motyvų darytina išvada, kad valstybė privalo įvykdyti savo įsipareigojimus gyventojams ir kompensuoti nuvertėjusius indėlius. Kompensavimo dydžio nustatymas yra Seimo prerogatyva, nes Konstitucijos 128 straipsnyje nustatyta, kad tik Seimas Vyriausybės siūlymu priima sprendimus dėl valstybinės paskolos ir valstybės kitų esminių turtinių įsipareigojimų. Konstitucinis Teismas kartu pažymi, kad Seimas nėra ribojamas anksčiau priimtų teisės aktų, todėl jis, atsižvelgdamas į realias galimybes, gali nustatyti ir kitokius gyventojų nuvertėjusių indėlių ir draudimo įmokų kompensavimo koeficientus.

Konstitucinis Teismas, remdamasis išdėstytais motyvais, daro išvadą, kad nėra pakankamų teisinių argumentų pagrįsti, koks indėlių indeksavimo koeficiento dydis gali būti laikomas atitinkančiu konstitucinį nuosavybės neliečiamumo principą, todėl ginčijama Vyriausybės nutarimo nuostata negali būti vertinama kaip prieštaraujanti Konstitucijos 23 straipsniui.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 53, 54, 55 ir 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 562 „Dėl gyventojų santaupų indeksavimo“ 1 punkto nuostata „taikydami koeficientą 10“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Nutarimas skelbiamas Lietuvos Respublikos vardu.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Egidijus Jarašiūnas	Kęstutis Lapinskas	Zigmas Levickis
Augustinas Normantas	Vladas Pavilionis	Jonas Prapiestis
Pranas Vytautas Rasimavičius	Teodora Staugaitienė	Juozas Žilys